

До 90-річчя від дня народження Ф.П.Шевченка

О.І.Гурж (Київ), Л.І.Капітан (Київ)

Ф.П.ШЕВЧЕНКО - ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР "УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО ЖУРНАЛУ"

У період хрущовської відлиги історики республіки спробували відновити свої клопотання перед вищими державними і партійними органами про створення профільного національного періодичного видання. Всі попередні заходи, як відомо, завершувалися невдачею. Отже, за активного ініціювання "знизу" керівництвом Інституту історії АН УРСР, Інституту історії партії ЦК КПУ та Архівного управління МВС УРСР у липні 1956 р. звернулося до секретаря ЦК КПУ С.Червоненка з листом, де йшлося про необхідність створення українського історичного журналу, який би став осередком формування наукової думки, координував дослідницьку діяльність українських радянських істориків, надавав їм дійову допомогу¹. У відповідь на такі заходи і лютого 1957 р. секретаріат ЦК КПУ прийняв рішення про видання "Українського історичного журналу" періодичністю 6 номерів на рік, обсягом 10 друк. арк., тиражем 10 тис. примірників і штатом у кількості 4-х осіб². Перед часописом ставилися завдання - висвітлювати історію українського народу, його героїчну боротьбу за соціальне і національне визволення та створення Української радянської держави, за побудову соціалізму і комунізму, вирішальну роль народних мас, боротьбу робітничого класу, комуністичної партії, видатну роль Леніна та ін. Особливу увагу передбачалося приділяти висвітленню боротьби партії за єдність рядів, питанням союзу робітничого класу і селянства, дружби українського народу з іншими народами Радянського Союзу, узагальненню досвіду викладання історичних дисциплін³.

1957 р. розгорнулася велика, копітка робота щодо організації й підготовки до друку перших номерів журналу. Особливо активно в цю роботу включився відомий дослідник, канд. іст. наук, перший відповідальний редактор часопису Ф.Шевченко. Його хвилювало все - організаційні питання, пошук авторів та підготовка матеріалів, популярність і тираж випуску. Він особисто підготував листа від імені редколегії до завідуючого відділом агітації й пропаганди ЦК КП України М.Хворостяного, де пояснював, що було б дуже корисно ознайомити з матеріалами, які будуть публікуватися, партійний актив, агітаторів, пропагандистів, лекторів - усіх працівників мережі комуністичної освіти. При цьому бажано було, щоб "партійні бібліотеки" (так у документі. - *Авт.*) організували передплату на "Український історичний журнал". Тоді передплатна ціна на півроку становила 18 руб., а одного номера - 6 руб.⁴ Виходячи з першочергових завдань, які постали перед редколлегією, Ф.Шевченко вважав за необхідне встановити контакти із середніми школами, педагогічними училищами й інститутами. В зв'язку з цим він звернувся за підтримкою до тодішнього міністра освіти республіки І.Білодіда і попросив офіційної допомоги в справі проведення передплати на часопис навчальними закладами, підпорядкованими Міністерству освіти УРСР⁵.

Непросто вирішувалося питання й про поліграфічну базу. Створивши "Український історичний журнал"* - орган Інституту історії Академії наук та Інституту історії партії ЦК КП України, своїм рішенням від 12 липня 1957 р. Центральний комітет компартії республіки друкування часопису поклав на видавництво АН УРСР. Проте директор Інституту історії партії І.Назаренко, директор Інституту історії АН УРСР О.Касименко, відповідальний редактор часопису Ф.Шевченко звернулися безпосередньо до секретаря ЦК КПУ С.Червоненка з роз'ясненням, що затверджене видавництво має слабку і застарілу базу, а тому не

Майже відразу в наукових колах часопис почали між собою називати «УІЖ». Така аббревіатура вживається і сьогодні.

зможє забезпечити регулярний та своєчасний випуск журналу. Ї, враховуючи той факт, що в Москві "Вопросы истории КПСС" і "Вопросы истории", які є ніби попередниками "УІЖу", друкувалися не у видавництві АН СРСР, а у видавництві "Правда", то вони запропонували схоже зробити і в Києві - друкувати часопис у видавництві ЦК КПУ "Радянська Україна"⁶.

16 липня 1957 р. відбулося перше засідання редколегії вже офіційно затвердженого журналу. В протоколі №1 стояли два питання: 1) організаційне та 2) обговорення проекту першого номера. З інформацією про постанову ЦК КПУ від 12 липня й завдання, які виникли у зв'язку з цим, виступив Ф.Шевченко. На засіданні постанову взяли до неухильного виконання, сформували структуру часопису з 7 рубрик, для статей надали площу 7,5 друк. арк. і на всі інші матеріали також - 7,5⁷.

Важливі аспекти діяльності часопису обговорювалися на засіданні 27 липня того ж року. Кілька членів редколегії (В.Самофалов, П.Лавров, Г.Мултих) у черговий раз наголосили на необхідності встановлення тісних зв'язків з вузами. Ф.Шевченко попередив присутніх, що труднощі будуть значні, але треба шукати вихід. Він запропонував, враховуючи надзвичайну ситуацію, що склалася з добром матеріалів, організувати виїзд членів редколегії в обласні центри для пошуків авторів статей, які необхідні для перших номерів. Учений вніс також пропозицію: у №1 часопису вмістити анкету і запропонувати читачам, згідно з нею, оцінити зміст, висловити побажання, а на початку 1958 р. скликати читацьку конференцію. Було звернуто увагу на необхідність розробки допоміжних Історичних дисциплін⁸.

Проте технічні труднощі затримували вихід у світ першого номера. Чому він не виходить і з яких конкретних причин? Як дирекція відповідних інститутів допомогла редакції? Такі гострі запитання порушив 11 грудня В.Жебокрицький перед відповідальним редактором. Ф.Шевченко пояснив: "Робили спробу друкувати журнал у друкарні "Радянська Україна", - місяць друкували матеріал, дали гранки, які були набрані дуже погано, без покликів, без іноземних назв. Верстку ж №1 видавництво пообіцяло дати 14 грудня"⁹.

Діяльність редакційної колегії також не була до кінця ефективною через нестачу кваліфікованих кадрів. Їх пошуки тривали. О.Касименко і Ф.Шевченко звернулися безпосередньо до ЦК КП України з проханням врахувати потреби часопису і під час розподілу випускників Академії суспільних наук направити І.Хміля - колишнього працівника редакції газети "Радянська Україна" - в Інститут історії АН УРСР для роботи на посаді заступника відповідального редактора "Українського історичного журналу"¹⁰. Проте це побажання на той час не було враховано.

Незважаючи на всі ці перешкоди, редколегія доклала всіх зусиль, щоб уже з другого півріччя 1957 р. журнал почав виходити. Її склад був таким - Ф.Шевченко (відповідальний редактор), І.Бутич, І.Гуржій, М.Доній, В.Жебокрицький, П.Калениченко (заст. відп. редактора), С.Королівський, І.Крип'якевич, П.Лавров, Г.Мултих (заст. відп. редактора), В.Самофалов, Г.Шевчук (відп. секретар). Редакція розмістилася на бульварі Шевченка, 14.

У передовій статті "Від редакційної колегії" зазначалося, що поява "Українського історичного журналу" є знаменною подією в науковому житті республіки, "ще одним переконливим свідченням піклування комуністичної партії та радянського уряду про розвиток історичної науки на Україні"¹¹. Орієнтувався часопис головним чином на професійних суспільствознавців, викладачів історії вищих та середніх навчальних закладів, пропагандистів і лекторів, на партійний і радянський актив та студентів історичних факультетів. Його найважливішою метою повинно було стати об'єднання творчих зусиль українських істориків, "войовнича, партійна і непримиренна боротьба за чистоту марксизму-ленінізму, проти будь-яких спроб ревізувати це велике вчення, проти всіляких проявів ворожої ідеології, зокрема українського буржуазного націоналізму, проти реакційної буржуазної історіографії"¹². Такі принципи протрималися фактично до середини 80-х років ХХ ст.

Перший номер (липень - серпень) було підписано до друку 20 грудня 1957 р., і вийшов він тиражем у 5 тис. примірників. Його зміст поділявся на такі рубрики: статті, повідомлення, документи, спогади, огляд джерел та літератури, рецензії, хроніка¹³. Дещо умовним, на наш погляд, виглядало структурне виділення тематично схожих підрозділів: огляд джерел і рецензії. Однак без перебільшення можна сказати про те, що номер викликав неабиякий інтерес і жваве обговорення. Серед інших, особливу увагу медієвістів привернула студія І.Крип'якевича про соціально-політичні погляди Богдана Хмельницького (до 300-річчя від дня смерті)¹⁴. Спочатку її запланували до рубрики "Статті". Проте після обміну думками між колегами прийняли рішення вмістити 4 статті на історико-партійну тематику, а рукопис І.Крип'якевича перенесли до повідомлень¹⁵. Публікація являла собою лише незначну частину капітальної монографії вченого про засновника Української козацької держави, яка після довгих поневірянь, урізань цензури побачила світ у 1954 р.¹⁶

Слід зазначити й про публікацію в цьому номері рецензії Ф.Шевченка на колективну працю співробітників Інституту філософії АН СРСР "Роль народных масс и личности в истории" (М., 1957)¹⁷. Правда, рецензент поставив питання дещо ширше: роль народних мас, класів, партій і особи в історії. Можливо, це збіг обставин, але думається, що тут немає випадковості, - у "Наукових записках" Інституту історії № 9 за той самий рік вийшла програмна стаття вченого "Про роль народных масс в истории"¹⁸. Хоча вона була написана з широким використанням праць класиків марксизму-ленінізму, їх методології, - її гостро критикували у вищих партійних органах, а автор тривалий час зазнавав переслідувань за нібито неправильне тлумачення предмета дослідження.

№1 і 2 "Українського історичного журналу", як доповідали у відділ науки і культури ЦК КПУ, вийшли з великими труднощами і напруженням¹⁹. Успіху було досягнуто тільки завдяки ентузіазмові членів редакційної колегії і зокрема Ф.Шевченка. Тому останні ставили питання хоча б про елементарні умови для праці. Офіційно в штаті значилися один літредактор і редактор-організатор, на яких покладалася вся технічна частина.

Разом з тим за перші два місяці функціонування часопису до його портфеля надійшло понад 250 статей, повідомлень, рецензій, оглядів тощо. Всі матеріали вимагали кваліфікованого редакційного доопрацювання. Через це стала очевидною потреба у завідувачах відділами історії партії та радянського суспільства, капіталізму, феодалізму й загальної історії, а також у досвідченій друкарці та кур'єрові. Для порівняння зазначимо: московські двомісячні журнали "Вопросы истории КПСС" у своєму штаті мали 24 особи, а "История СССР" і "Новая и новейшая история" по 19 осіб. Причому останні не мали такого широкого профілю й призначення, як український часопис. У зв'язку з цим ставилося питання, щоб членам його редколегії, які за свою роботу не одержували ніякої винагороди, зменшити наукове навантаження на основних місцях, а саме: відповідальному редакторові Ф.Шевченку, заступникам відповідального редактора П.Калениченку (Інститут історії АН УРСР) і Г.Мултиху (Інститут історії партії), відповідальному секретареві Г.Шевчуку (Інститут історії АН УРСР) на 2/3 навантаження на основній роботі. Членам редколегії В.Жебокрицькому і П.Лаврову (Київський держуніверситет), С.Королівському (Харківський держуніверситет), М.Донію (інститут історії партії), В.Самофалову (Вища партійна школа), І.Бутичу (Архівне управління УРСР) - на 1/3 навантаження²⁰.

Московські історичні журнали за опубліковану в них продукцію авторам виплачували гонорари від 3 тис. до 5 тис. руб. за 1 друк, арк., а видавництво АН УРСР збиралося розраховуватися відповідно лише 1,2 - 1,5 тис. руб., що нерідко не зацікавлювало провідних істориків країни. Планувалося гонорари "УІЖу" збільшити до 1,5 - 3 тис. руб.²¹

Хоча часопис офіційно вважався друкованим органом двох установ, проте більший обсяг роботи у ньому виконували працівники Інституту історії АН УРСР. Так, стосовно двох своїх заступників Ф.Шевченко повідомив директора Інституту

Історії партії І.Назаренка: активну участь у роботі журналу фактично бере один з них - П.Калениченко. В той час як роль другого - Г.Мултиха, протягом майже двох років зводилася лише до присутності на засіданнях редколегій та візуванні час від часу окремих статей. Відповідальний редактор вважав таке становище неправильним і запропонував, щоб заступники по черзі вели номери часопису. Це, на його думку, "ліквідує штурмовщину в редакції", дасть змогу відповідальному редакторові "більше займатися організацією та підготовкою теоретичних і проблемних статей", в яких відчувалася гостра потреба, а також сприятиме "розчищенню редакційного портфеля", де знаходилося близько 500 матеріалів²².

Вихід у світ журналу історичного профілю був зустрінутий суспільствознавцями республіки із задоволенням і схваленням. З'явилися позитивні оцінки на сторінках преси²³. Однак, коли широкому колу дописувачів стало відомо, що один авторський аркуш в "УІЖі" оплачується в середньому 660 руб.²⁴, та й то не всім*, то незабаром наплив матеріалів скоротився в кілька разів. Практично редакція не могла залучити за такий гонорар відомих істориків союзного рівня. Навіть траплялися випадки, коли автори забирали з редакції свої статті й відправляли до Москви. Негативно впливав на репутацію часопису і його несовоєчасний вихід у світ. Так, № 1 у виробництві перебував 101 день, а № 2 - 75 днів. Через це деякі статті встигали застаріти (особливо це стосувалося матеріалів хроніки)²⁵.

У 1958 р. вирішувалося також багато інших питань як технічно-організаційних, так і наукових. Зокрема через необхідність більше уваги приділяти методиці викладання історії в школі, висловлювалося побажання редколегії залучити до співпраці співробітника Науково-дослідного інституту педагогіки АН УРСР А.Санцевича²⁶. В №3 з'явився новий розділ - "Історіографія"²⁷. І.Гуржій наполягав на збільшенні публікацій з історії України доби феодалізму**. Його повністю підтримав Ф.Шевченко, який також зауважив стосовно рецензій, вміщених у часописі й майбутніх: їх цінність має полягати не в анованому переказі рецензованих праць, а в критичній оцінці. В черговий раз обговорювалася можливість збільшення обсягу "УІЖу", зокрема друкування його з 1960 р. раз у два місяці²⁸.

Проте, звичайно, найбільш гостро вирішувалися проблеми впорядкування редколегії належними штатами, оплати їх і статей авторів. Нерідко обговорення переносилося в стіни ЦК КПУ, кабінети С.Червоненка та М. Під горного. Однак це не дуже допомагало. З 630 матеріалів, які були в портфелі редакції на час виходу №8, лише 258 було опубліковано. Понад 370 статей продовжували лежати і втрачати свою наукову цінність та політичну актуальність²⁹.

Слабо поліпшували розпочату справу консультації, спільні засідання редколегії з представниками інших журналів, наприклад "Истории СССР"³⁰. Роботу "УІЖу" обговорювали також на вчених радах Інституту історії з огляду "Перспективи радянської історичної науки на Україні на 10 - 15 років"³¹. Проте такого роду діяльність, безперечно, підвищувала вимоги до часопису, його автури, сприяла формуванню творчої атмосфери навколо нього.

Протягом 1958 р. вийшло 6 номерів із 142 матеріалами. Серед них 21 стаття, 9 оглядів, 35 рецензій і нотаток про книги, 6 листів до редакції, 2 публікації про обмін досвідом, 41 хроніка. Надійшло близько 350 матеріалів різних авторів³².

Наступного року робота в журналі помітно нормалізувалася, стала більш ритмічною. В січні, за планом, було рекомендовано до друку №1 за 1959 р. і затверджено план №2. Підвищувалися вимоги до розділу "Критика та бібліографія". У зв'язку з цим відповідальний редактор зауважив, що "рецензії пишуть

* Видавництво АН УРСР довільно встановило оплату тільки третині статей у кожному номері: тобто десь 5 друк, аркушів.

До речі, того року І.Гуржій був обраний членом-кореспондентом АН УРСР із спеціальності Історія України періоду феодалізму, а І.Крип'якевич - академіком, що певною мірою свідчило про зростання фахового рівня членів редколегії в галузі медієвістики.

або друзі, або вороги, а в бібліографії відсутня система. Критика часто має поверховий і суб'єктивний характер, лише 20% рецензій є більш-менш аргументованими". М.Доній запропонував взагалі замовляти рецензії відповідним фахівцям³³.

Разом з тим різко впала передплата: з 4 тис. у першій половині 1958 р. до 2 тис. на початку наступного. Очевидно, це можна певною мірою пояснити тим, що журнал майже не передплатили вчителі шкіл через відсутність на його сторінках публікацій про викладання історії в середніх навчальних закладах³⁴.

За вказівкою "згори", огульної критики зазнали давні праці І.Крип'якевича, що також не пройшло безслідно для редколегії. Безпосередньою причиною цього стала їх популяризація (насправді тільки згадка) на сторінках часопису в період висунення вченого в академіки. Про те, що так не слід було робити, зауважив П.Лавров. М.Доній наголосив, що при оцінці книжок І.Крип'якевича не було використано офіційну характеристику, дану їм комісією Відділу суспільних наук. Г.Мултих запропонував: "Треба якось реагувати на цю помилку. Краще всього було б, коли б Іван Петрович Крип'якевич звернувся з листом до редакції, в якому вказав би на негативний характер видання, в якому була надрукована одна з його праць, перелічених у № 6 журналу за 1958 р."³⁵.

Вченому пригадали, що він був одним з послідовних учнів "буржуазно-націоналістичної школи" М.Грушевського і в багатьох працях, які свого часу вийшли за його редакцією, виступав противником марксистської історичної науки. Зокрема критичного переосмислення, на думку декого, вимагали такі праці вченого: "Козаччина в політичних комбінаціях 1620 - 1630 рр." (ЗНТШ, т.117/118, 1914), "Студії над державою Богдана Хмельницького". Вип.1 - 9 (ЗНТШ, т. 138/140,144/145,147,151, 1925 - 1931), "Матеріали до історії української козаччини," Т.1, (1908) та інші, які "чомусь в "УІЖі" назвали широковідомими та такими, що мають велике пізнавальне значення"³⁶. "Кожному радянському історикові відомо, - наголошувалося на розширеному засіданні редколегії 2 лютого, - що перелічені праці Крип'якевича написані в звичайному дусі буржуазно-націоналістичної школи Грушевського. "Історія української культури", в якій Крип'якевич виступає співавтором і редактором, є твором, цілком ворожим марксистській науці, в якому паплюжиться весь культурно-історичний процес, що відбувався в Радянській Україні до 1939 року"³⁷. "УІЖу" закидалося, нібито він зробив переоцінку цінностей і перелічені вище роботи необгрунтовано визнав доброякісними та рекомендував увазі широкого кола читачів.

Наскільки вищі партійні органи втручалися в діяльність редколегії, свідчать такі факти. №4 "УІЖу" 1959 р. редколегія вирішила присвятити 20-річчю возз'єднання українських земель у складі республіки. Проте, як повідомили їй з ЦК КПУ, ця дата не відзначатиметься. Звідти ж безпосередньо "порекомендували", які матеріали зняти й замінити. Причому було наказано: "Брати рішучий курс на історію радянського періоду"³⁸. Нерідко доходило до автоматизму, коли кожна компартійна постанова обов'язково бралася на "озброєння", навіть тоді, коли вона безпосередньо не стосувалася діяльності часопису. Це видно з виступу П.Калениченка на засіданні редколегії 17 вересня: "ЦК вказує більше друкувати статей радянського періоду. Постанова* стосується нашого журналу, і ми повинні керуватися нею, хоча в ній і не згадується конкретно про наш журнал". Цю думку продовжив Г.Мултих: "У подальшому треба звернути увагу не лише на радянський період і сучасність (так у документі. - *Лем.*), і не обмежувати дослідницькі статті тільки рамками історії України. Бажано частіше виступати зі статтями загальноросійськими. Орієнтувати дослідників і читачів на загально-російську тематику"³⁹.

Діяльність редколегії в 1960 р. спрямовувалася постановою ЦК КПРС "Про завдання партійної пропаганди в сучасних умовах", і саме їй було присвячено кілька засідань, і вже в січні спеціально вирішувалося питання про необхідність

Мова, очевидно, йде про постанову ЦК КПРС, прийняту внаслідок рішень позачергового XXI з'їзду КПРС.

публікації передової чи статті пропагандистського характеру. На що Г.Шевчук чи то приречено, чи то філософськи зазначив: "Треба дати про цю постанову в № 1, бо будуть знову нас лаяти", а Г.Мултих додав: "Це розгорнута програма ідеологічної роботи на цілий період"⁴⁰.

На початку року було підбито підсумки попередньої діяльності "УІЖу": в 15-ти номерах опубліковано 405 матеріалів 409 авторів (58 статей, 28 оглядів, 105 рецензій, 10 листів до редакції і т.д.); основна увага приділялася висвітленню історії радянського періоду: 38 матеріалів про громадянську війну, 10 - відбудовний період, 19 - Велику Вітчизняну війну 1941 - 1945 рр. З історії партії вийшло 34 студії, або 20% загальної кількості, серед авторів публікацій кияни становили близько 67%⁴¹.

Про результати і проблеми, які загострилися до 1960 р., висловлювалися самі члени редколегії приблизно так - Ф.Шевченко: "Передплата на журнал дуже погана - всього 2800 передплатників. Широке залучення вчителів до неї не вдалося. Часопис дорогий, нецікавий. Однак, коли з ціною нічого не поробиш, то за те, щоб викликати більший інтерес у читача, будемо боротися"; В.Жебокрицький: "УІЖ" повинен сам за себе агітувати".

Однак у кінці того ж року відповідальному редакторові довелося вирішувати не лише наболілі питання журналу, а й власні проблеми. Справа в тім, що в президії ЦК КПУ було прийнято спеціальну постанову стосовно книги Ф.П.Шевченка "Політичні та економічні зв'язки України з Росією в середині XVII ст." (К., 1959), відповідальним редактором якої був І.Крип'якевич⁴². Центральний комітет зобов'язав обговорити працю, "викрити" в ній методологічні помилки і "належним чином оцінити її на сторінках журналу "Комуніст України". Постанову обговорили на парткомі, а потім на партійних зборах Інституту історії. Було вирішено розглянути книгу Ф.П.Шевченка і на редколегії. Правда, головуючи на засіданні 12 листопада, І.Гуржій звернув увагу на те, що її "широко розглянули на інститутських зборах, недоліки роботи стали ясні", а тому звів критику головним чином до "недостатньої оцінки (аналізу)" окремих аспектів у книзі. Потім швидко перейшли до обговорення видання книг в АН УРСР, апробації статей, які надходять у портфель часопису. М.ДоніЙ згодом повернувся до постанови президії ЦК і дещо із сумнівом зазначив, що в ній говориться, ніби з рецензією повинен виступити "Комуніст України", але, можливо, це варто зробити і "УІЖу", а коли так, то треба обов'язково підготувати рецензію об'єктивну, "а мовчати нам не можна"⁴³. На той час уже з'явилася критична рецензія К.Гуслистого, але Ф.Шевченко з нею категорично не погодився.

Наступний 1961 р. у цілому пройшов під гаслом - "Гідну зустріч проведенню та обговоренню матеріалів XXII з'їзду КППС і КПУ". В зв'язку з цим відповідальний редактор журналу запропонував навіть дещо змінити його структуру, зокрема видавати додаток - вкладиш. Планувалося розробити програму, щоб можна було давати відповіді на ті питання, які порушувалися на з'їздах. Виникла пропозиція запровадити рубрику "Календар", в якому дуже стисло висвітлювалися б видатні історичні події та біографії відомих діячів (з №3). Пропонувалося надрукувати серію статей, спрямованих на подолання культу особи.

Цікаво, що коли прийшов лист з Нью-Йорка з проханням надіслати певні дані про журнал, то члени редколегії, не маючи досвіду прямого спілкування із західними колегами, вирішили порадитися з цього приводу з ЦК КПУ. А те, що на запит слід відповісти, не викликало сумніву, бо, мовляв, "вони все одно напишуть про журнал і можуть дати невірні дані"⁴⁴.

В 1962 р. у черговий раз гостро постало питання про викриття наслідків культу особи, а в редакції не було на цю тему жодної статті. Наближалось відзначення дати з дня народження партійного та державного діяча, академіка АН УРСР М.Скрипника (1872 - 1933), але наявну студію з цього приводу не наважувалися друкувати без схвалення "згори". Дописи Ф.П.Шевченка продовжували обговорювати з усіх боків, контролювати, і навіть його принципова позиція

- "Стаття не передова, а авторська, і кожен автор має право висловлювати свою думку", - нічого не змінювала на краще. Лише коли вчений показав свою наукову продукцію в ЦК і отримав "добро", - зникли всі проблеми. "Раз у ЦК не заперечують, то навіщо тоді обговорювати її на редколегії", - дивувався М.Доній⁴⁵.

Члени редколегії обговорювали багато рецензій на книги, що тоді виходили, або готувалися до друку у видавництві АН УРСР. Ця робота безпосередньо впливала на розвиток історичної науки в республіці і, конкретно, на оцінки подій, явищ, осіб.

Слід зазначити, що деякі негаразди організаційно-структурного характеру того часу обговорювалися на засіданнях редколегії, висвітлювалися на сторінках "УІЖу". Скажімо, питання становища вітчизняної історіографії чи національного краєзнавства, які виникли в кінці 50-х - на початку 60-х років і могли певною мірою сприяти оформленню думки про необхідність виділення таких окремих підрозділів у Секції суспільних наук. Рубрика "Питання краєзнавства" в часописі з'явилася ще в 1960 р.

Поступово минав період так званої "відлиги". У всьому відчувалося наближення зміни політичного курсу в країні. 14 жовтня 1964 р. пленум ЦК КПРС увільнив М.Хрущова від обов'язків першого секретаря ЦК КПРС, члена президії ЦК КПРС і голови Ради Міністрів СРСР.

Події, які мали місце в країні в кінці 1964 р., прямо позначились і на діяльності "УІЖу". Тоді фактично вперше спеціальною постановою ЦК КП України було звернено увагу на його роботу. У зв'язку з цим 2 листопада відбулося засідання дирекції Інституту історії АН УРСР та Інституту історії партії при ЦК КПУ. Порядок денний передбачав практично одне питання: про заходи виконання постанови ЦК КП України 1964 р. стосовно часопису. Присутніми були новопризначений директор Інституту історії К.Дубина - дослідник актуальних проблем ленінської теорії соціалістичної революції⁴⁶, згадувані вище І.Назаренко, Ф.Шевченко, І.Гуржій, Г.Мултих, А.Санцевич, а також П.Маркіанов, І.Коломійченко, О.Юрченко, Л.Мрищук, І.Лупандін. Перше, про що оголосив К.Дубина, це те, що "УІЖ" з нового року стане щомісячником (згідно з рішенням президії ЦК КПУ). Відповідно до критики в ньому мало більше друкуватися проблемних статей, але з такими, на жаль, ніхто з докторів наук Інституту історії не виступив протягом цілого року. Передбачалося повнокровне висвітлення всіх періодів історії України, адже, за твердженням Ф.П.Шевченка, "журнал не читають". 70 - 80% становили матеріали новітнього періоду, які більшість читачів взагалі не вважали за історію, бо ці публікації не розкривали її хід. А в окремих номерах зовсім були відсутні студії із середньовічної доби і нового часу, які давали б перспективи для майбутніх творчих пошуків⁴⁷.

Також зазначалося про слабе висвітлення аспектів всесвітньої історії, недостатню критику буржуазної ідеології в історіографії. Причому останнє пояснювалося тим, що "не дають належної літератури". А стосовно рівня рецензій до протоколу було записано: "Ніхто не дає своїх думок, більше переказ книг". Знову порушувалося питання про матеріальні видатки, наголошувалося, що журнал з початку свого існування видається фактично на громадських засадах, в редакції додатково ще потрібні 6 осіб (літредактор, редактори, коректор, друкарка), зарплата редактора 98 руб., що "не входить ні в які рамки, бо то є люди освічені й багато працюють". Зазначалося також, що тираж "УІЖу" тоді становив близько 5 тис, а журналу "Радянське право" - 9 тис.⁴⁸

Ці ж проблеми залишалися невирішеними і в наступні кілька років, незважаючи на те, що "УІЖ" продовжував бути чи не основною творчою трибуною істориків республіки⁴⁹. Проте це не завадило К.Дубині при неофіційному спілкуванні з вченими діаспори на XII Міжнародному історичному конгресі у Відні 1965 р. порівняти вітчизняний часопис з американським "Українським істориком" і заявити, що перший - не гірший⁵⁰. Критичніше висловився відповідальний редактор "УІЖу", коли на початку 1966 р. серед членів редколегії зазначив:

"Наш журнал не читають, бо в статтях сучасного періоду не пишемо правду. Цим ми компрометуємо себе"⁵¹.

На наш погляд, Ф.П.Шевченко мав на це і моральне право. Висловимо свою особисту думку, можливо, дещо суб'єктивну: його статтю "Чому Михайло Грушевський повернувся на Радянську Україну?" в №11 "УІЖу" за 1966 р.⁵² слід вважати дуже сміливою на той час і найкращою серед інших студій часопису за весь рік. Як би там не було, саме про неї нерідко згадували молоді історики кінця 60-х - середини 80-х років через певну недоступність інформації про біографію М.Грушевського.

1965 р. багато провідних учених республіки виступили на сторінках журналу з кількома важливими ініціативами. Зокрема І.Крип'якевич, М.Марченко, А.Введенський, Я.Ісаєвич, Я.Дашкевич, Ф.Максименко (заст. директора наукової бібліотеки Львівського університету ім. І.Франка) та бібліограф Н.Шеліхова наполягали на необхідності видання бібліографії з історії УРСР. На їхню думку, "успішне наукове опрацювання історії України вимагає, з одного боку, створення наукової фундаментальної ретроспективної бібліографії з історії УРСР і одночасно - обліку численних досліджень, статей та інших публікацій, вміщуваних у періодичних виданнях Радянського Союзу та за кордоном"⁵³. Такий заклик дав помітний поштовх для активізації роботи в цьому напрямі. Незабаром було підготовлено кілька бібліографічних покажчиків, де історичні публікації видавництва АН УРСР посіли відповідне місце⁵⁴. Проте випередив усіх "Систематичний покажчик (1957 - 1966) по "УІЖу"⁵⁵.

Уважним до порушеної радянськими істориками важливої проблеми був "Український історик". Він не раз критикував партійно-ідеологічні нашарування в бібліографії з історії УРСР (1960 - 1965 рр.), що тоді друкував "УІЖ"⁵⁶. Разом з тим видавці американського часопису розуміли, за яких складних суспільно-політичних обставин доводиться працювати їхнім колегам в Україні⁵⁷.

З цікавою ініціативою 1965 р. виступив М.Брайчевський, підтримавши ідею Г.Логвина, висловлену ним у статті "Перегук віків" ("Літературна Україна", 1965 р., 9 лютого) щодо організації в нашій республіці Добровільного товариства сприяння охороні пам'яток культури⁵⁸. 21 грудня наступного року було створене Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, до республіканського правління якого відразу увійшли і деякі члени редколегії "УІЖу", наприклад, К.Дубина (голова), І.Гуржій (член президії) та ін.⁵⁹

У 1965 р. до віце-президента АН УРСР І.Білодіда надійшла доповідна записка, підписана групою українських істориків на чолі з І.Крип'якевичем. У ній йшлося про задум створити "Історичний атлас України". Ідею якимось чином перехопили в Москві. Бо того ж року в №7 часопису було опубліковано не текст записки, а матеріал московського спеціаліста в галузі історичної географії В.Яцунського "Про створення історичного атласу"*.

До обговорення проблеми підготовки атласу підключилося багато дослідників різного рівня. Хід дискусії, структура майбутнього атласу і тематика карт протягом тривалого періоду висвітлювалась "УІЖем". Однак реально втілити задумане в життя не судилося через радянську ідейно-методологічну основу. До вирішення цього питання вітчизняні науковці повернулися в кінці ХХ ст.

24 квітня 1967 р. помер Іван Петрович Крип'якевич. Для редколегії, її іміджу це була величезна втрата - втрата як людини, і як вченого зі світовим ім'ям⁶⁰. Його знали й цінували на Заході, а праці широко використовували.

В липні того ж року "УІЖу" виповнилося 10 років. Для істориків це стало помітною подією. Часопис залишався єдиним у республіці періодичним виданням, що публікував наукові студії з історії України від найдавніших часів до

Можна припустити, що ця публікація вийшла за попередньою домовленістю російського вченого з українськими і, зокрема, членами редколегії. Бо, наскільки нам відомо, зв'язок між ними існував постійно. Наприклад, В.Яцунський опублікував кілька рецензій на історичні праці, видані в АН УРСР.

новітніх подій. Він був своєрідним барометром стану науки загалом по СРСР і зокрема в Україні, показником успіхів і негараздів, які в ній відбувалися. За цей період у 75 номерах опубліковано 2684 матеріали 3094 авторів, що говорить саме за себе. Своєрідно склалися взаємовідносини редколегії з дописувачами, яскраву характеристику яким Ф.Шевченко дав у своїй статті з приводу ювілею: "Взаємини між авторами й журналом не зводились лише до принципу - автор бажає надрукуватися, а журнал має можливість опублікувати. Вони набагато складніші. Почати хоча б з того, що авторські пропозиції й можливості журналу не завжди перебувають у гармонійній єдності. Пропозицій багато, редакційний портфель з року в рік збільшується, але обсяг журналу залишається без змін. Прийняті до друку матеріали довго чекають своєї черги (іноді рік - два). І є небезпека, що ці терміни зростатимуть. Таке залежування матеріалів зовсім нестерпне, бо стримує розвиток науки"⁶¹. До цього важко щось додати. І дуже показовим є те, що головний редактор добре розумів: не Існує читачів з однаковими вимогами, рівнем знань та інтересу до історії.

За 10 років на сторінках часопису опублікували свої матеріали автори зі 102 населених пунктів України — столиці, обласних центрів, невеликих міст і сіл. Правда, кияни становили майже половину з них. За кількістю надходжень матеріалів до редакції після Києва йшли Харків, Львів, Одеса, Ужгород, Дніпропетровськ, Кам'янець-Подільський, Чернівці і т.д. Присилали свої статті історики з інших республік СРСР та з-за кордону. Польщу представляли дописувачі з Варшави, Кракова, Вроцлава, Ополя, Катовиць, Чехословаччину - з Праги й Братислави, Румунію - з Бухареста й Сігета, Угорщину - з Будапешта й Дебрецена, Німецьку Демократичну Республіку - з Берліна, Єни, Ляйпцига, Болгарію - із Софії, також була представлена Канада⁶². Отже, можна казати не лише про все-союзне, а й до певної міри про міжнародне визнання.

Під час відзначення 10-літнього ювілею було висловлено щирі подяку за плідну роботу членам редколегії, які перебували в її складі з часу заснування й стали своєрідними ровесниками часопису - І.Бутичу, І.Гуржію, М.Донію, В.Жебокрицькому, П.М.Калениченку, С.Королівському, П.Лаврову та деяким іншим.

У другій половині року бунтівного і щирого Ф.Шевченка усунули з посади відповідального редактора, зробивши рядовим членом колегії. Замість нього було призначено К.Дубину, під керівництвом якого встигли затвердити всього кілька планів журналу (22 вересня він раптово помер). 20 вересня на розширеному засіданні редколегії (за участю 12 співробітників Інституту історії) відбулося обговорення двох останніх підготовлених до друку номерів "УІЖу" (1967). Головним чином ішлося про необхідність збільшити тираж часопису, підняти теоретичний рівень статей. На думку нового головного редактора, "журнал хороший, але інколи трапляються речі, які призводять до того, що треба рвати сторінки..."⁶³. Планувалося дещо реорганізувати підрозділи часопису й щоб кожний член редколегії відповідав тільки за свою ділянку роботи. Підготували список заввідділів. До роботи на громадських засадах залучили групу активу з інституту.

Ціле півріччя 1968 р. журнал залишався без головного редактора. Його функції виконували заступники А.Гасцький, А.Санцевич, П.Шморгун. Тож восени редакційний колектив знову очолив Ф.П.Шевченко. У вересні до складу редколегії було введено А.Шлепакова, А.Ярошенка, а виведено І.Назаренка, П.Шморгуна, і, зрозуміло, К-Дубину⁶⁴. І.Кожукало посів посаду заступника головного редактора.

У радянській історіографії було прийнято вважати, що в кінці 60-х - на початку 70-х років відбувався "процес бурхливого розвитку науки", у тому числі її гуманітарної галузі⁶⁵. Дійсно, якщо говорити про кількість спеціальних монографічних досліджень чи великих узагальнюючих праць, було досягнуто значних успіхів. Окремо слід назвати такі: "Історія Української РСР: Науково-популярний нарис" (К., 1967), "Історія робітничого класу Української РСР" у 2-х томах (К., 1967. - Т.1. - Відп. ред. Ф.Єлось; Т.2. - Відп.ред. І.О.Гуржій), "Історія селянства Української РСР" у 2-х томах (К., 1967. - Т.1. - Відп. ред. В.А.Дядиченко;

Т.2. - Відп. ред. Л.І.Компанієць), "Історія Української РСР" у 2-х томах (К., 1967. - Т.1, 2. - Відп. ред. К.Дубина)*, "Історія АН Української РСР" у 2-х книгах та інші. Їх характеристика та оцінка не є предметом нашого дослідження, тому лише зауважимо: члени редколегії доклали великих зусиль, щоб ці видання побачили світ, процес їх підготовки висвітлювався на сторінках часопису. Безперечним позитивним здобутком останнього в 1965 - 1970 рр. слід вважати публікацію статей з історії козацтва⁶⁶, розробку проблем виникнення та еволюції української державності, формування самосвідомості українців доби феодалізму⁶⁷.

Однак хотілося б наголосити на іншому - на суперечностях суспільно-політичної обстановки, що стосувалися безпосередньо й істориків. 1965 р. у надрах ідеологічних структур КПУ розгорнулася підготовка ідеологічного погрому так званих шістдесятників. Восени поповзли чутки (поширювали їх офіційні особи) про нібито розкриття антирадянського "бандерівського" підпільного центру, виявлення нелегальної друкарні, вилучення зброї, іноземної валюти тощо. Незабаром почалися арешти. Поступово боротьба з дисидентством набула ще більш грубих форм. За будь-яку незгоду з офіційною лінією партії її членів позбавляли партійних квитків, наукових працівників виганяли з роботи, студентів виключали з вузів і т.д.

Лише один конкретний приклад, який безпосередньо має відношення до "УІЖу". На замовлення І.Гуржія, П.Калениченка, Ф.Лося, А.Санцевича відомий на той час археолог М.Брайчевський підготував статтю стосовно термінів "приєднання" і "возз'єднання" України з Росією в 1654 р. Передбачалося, що виникне суто академічна дискусія. Необхідність її було зумовлено підготовкою в Інституті історії АН УРСР "Історії Української РСР" (у 2-х томах), де це питання стояло досить принципово. Проте вихід статті на тривалий час затримався, а влітку 1966 р. вона почала поширюватися в самвидаві. Це, а також те, що в статті переконливий критиці було піддано концепцію "возз'єднання двох братніх народів", причому із широким залученням положень класиків марксизму-ленінізму, призвело до її заборони. Новий директор інституту А.Скаба (з березня 1968 р.) - фахівець з історії радянського суспільства та КПРС, який за плечима мав лише одну невелику монографію, звільнив М.Брайчевського з роботи. З 1970 р. той почав працювати вже в Інституті археології АН УРСР. У 1972 р. його стаття "Приєднання чи возз'єднання" потрапила за кордон, у Торонто, де й була опублікована без згоди автора видавництвом "Нові дні". Тоді ж ученого звільнили з роботи без права протягом багатьох років працювати за фахом⁶⁸.

На початку 70-х рр. тиск компартійної номенклатури на розвиток історичної думки неабияк зріс, набув нових вульгарних форм і проявів.

Конкретно "УІЖ" критикували за недостатнє висвітлення ленінської тематики⁶⁹. О.Бородін, М.Буцько, Г.Нікольников, В.Павленко в "Комуністі України" (№ 6 за 1970 р.) опублікували статтю "Більше уваги питанням історії КП України", де, окрім іншого, було зроблено огляд матеріалів з цієї тематики, надрукованих на сторінках "УІЖу" протягом 1967 - 1970 рр. Основний закид такий: ряд питань ленінської теоретичної спадщини, історії комуністичної партії України дожовтневого періоду залишилися поза увагою, а роль партії в соціалістичному будівництві, Великій Вітчизняній війні й післявоєнній відбудові народного господарства висвітлюється недостатньо (зауваження, на наш погляд, не були об'єктивними). Тому редколегія, врахувавши критику, визначила як одне зі своїх головних завдань - прагнути й надалі підносити теоретичний та ідейно-політичний рівень журналу, посилювати увагу як до загальних питань історії КПРС, КПУ, так і до розробки історії місцевих партійних організацій⁷⁰.

У 1971 р. почав виходити очолюваний І.Гуржієм "Український історико-географічний збірник" (К. - Вип.1). Однак наступного року, після виходу другого випуску, видання прикрили. Було відновлено часопис "Київська старовина", але

* У 1969 р. видання вийшло російською мовою.

відразу йому інкримінували навмисне виділення в назві "буржуазно-ліберально-го спрямування"⁷¹. Журнал припинив існування 1972. Виникли непереборні труднощі з друком "Історіографічних досліджень в Українській РСР" (К., 1968 - 1972. - Бип. 1 ~ 5). Створена редколегія для публікації джерел з історії України (щось на зразок Археографічної комісії АН УРСР 1919 - 1936 рр.) спромоглася, хоч задуми в неї були досить великі, випустити у світ лише "Літопис Самовидця", підготовлений Я.Дзирою (К., 1971).

Різно змінювалася ситуація у верхах. 1972 р. було усунуто з посади першого секретаря ЦК Компартії України, члена політбюро ЦК КПРС П.Шелеста. Його замінив ортодоксально налаштований В.Щербицький. Секретарем ЦК КПУ з ідеології став відвертий українофоб В.Маланчук. Вони повели республіканське партійне керівництво у фарватері політики "викриття національного чванства, ідейно порочних позицій самотності, відрубності історичного минулого України"⁷², ініційованої Москвою.

У проекті доповіді головного ідеолога В.Маланчука на республіканському активі Ідеологічних працівників знаходимо звинувачення окремих істориків (конкретно це стосувалося Ф.П.Шевченка, як тодішнього директора Інституту археології (1968 - 1972 рр.)) в "безпринципності, проявах аполітичності, потурання сionістським настроям, політичній короткозорості", а також у "націоналістичних викривленнях"⁷³. Тоді ж було виключено з партії й звинувачено в націоналізмі відомого скульптора І.Гончара, який наважився проповідувати любов до рідної мови, батьківщини, козацької минувшини.

Статті в часописі проходили через редакторське сито по кілька разів. Навіть ті з них, які писалися у відповідному дусі, лише через згадку небажаних осіб викликали у чиновників від науки категоричні заперечення. Так, 1972 р. було поставлено під сумнів доцільність публікації матеріалів про кардинала Й.Сліпого та митрополита А.Шептицького, бо лунали рішучі заклики про посилення боротьби з буржуазною ідеологією та її найбільш "підступним і отруйним різновидом - українським буржуазним націоналізмом"⁷⁴.

Незважаючи на звинувачення, Ф.П.Шевченко продовжував наполягати на тому, щоб більше друкувати студій з історії України доби феодалізму та капіталізму⁷⁵. Проте його вже мало хто підтримував. 31 жовтня 1971 р. помер друг і колега вченого І.Гуржій. З 1972 р. директором Інституту історії призначили А.Скабу. Деякі члени редколегії пропонували порушити перед ЦК партії питання про усунення відповідального редактора з посади⁷⁶, що й було здійснено в тому ж таки році. На зміну медієвісту прийшов працьовитий і наполегливий дослідник проблем новітньої історії Польщі П.Калениченко. Зрозуміло, що за таких обставин ще більший ухил часопису в бік сучасної тематики став неминучим.

ЦК КПУ пильно стежив за роботою редколегії журналу, а її члени постійно мали звітувати перед вищим партійним органом республіки. Про це, зокрема, свідчать великі томи своєрідних доповідних записок "Про хід виконання Інститутом історії АН УРСР рішень...". Конкретно в 1972 р. секретаріат ЦК КП України виявив цілий ряд хиб і помилок в науковій діяльності інститутів археології, філософії та історії. Наприклад, робився закид, що в названих установах "розмах і якість теоретичних досліджень деяких науковців, практичні висновки і рекомендації, що містяться в опублікованих ними працях, ще не повністю відповідають тим вимогам, які поставлені перед істориками комуністичною партією... Деякі співробітники... допускають порушення принципу партійності в оцінці суспільних подій і явищ". А найстрашнішим видавалося те, що вони прагнули підняти на щит, обілити й прикрасити ідеологів буржуазного націоналізму, ідеалізувати патріархальщину⁷⁷. Останнє стосувалося безпосередньо періоду середньовіччя.

Центральний Комітет КПУ критикував і конкретних авторів журналу та їхні студії. Зокрема стосовно статті С.Злупка "До 90-річчя від дня народження В.П.Левинського" зазначалося, що в ній подано антинаукове висвітлення життя, діяльності та поглядів цієї особи, зроблено спробу переконати читача в тому, що

діяч і теоретик буржуазно-націоналістичної партії Галичини усе життя пропагував ідеї соціалізму⁷⁸.

Відповідні наслідки не забарилися. Згідно з настановами партійного керівництва республіки в Інституті історії було вжито заходів "по ідейному оздоровленню колективу": з його штатів "скоротили" д-ра іст. наук О.Компан, канд. іст. наук О.Апанович, канд. філол. наук Я.Дзиру, "не обрано за конкурсом" В.Кука⁷⁹. Тоді ж було проголошено цілий напрямок роботи Інституту історії та "УІЖу", який повністю відповідав "історичним накресленням" XXIV з'їзду КПРС, настановам ЦК КПРС і КП України: актуалізація тематики наукових досліджень, надання переваги розробці проблем сучасної Історії, соціалістичного та комуністичного будівництва в нашій країні, критика буржуазних і буржуазно-націоналістичних фальсифікацій радянської дійсності, розгортання роботи на допомогу комуністичній партії у справі виховання трудящих, ідейно-політичне загартування кадрів і т.д.⁸⁰

Отже, особливості функціонування "УІЖу" в 60-х - на початку 70-х рр. полягали в тому, що змінився сам історичний період у країні: суспільно-політична відлига перейшла в стійкий застій, брежнєвську добу. Пішли у минуле масові репресії й фізичне знищення людей, але диктат компартійних чиновників поступово й усебічно опанував галузь Історичної науки. Було розгромлено опозиційну течію шістдесятників, представники якої мали безпосереднє відношення до публікацій на сторінках часопису (О.Компан, М.Брайчевський, О.Апанович, Я.Дзира та ін.). Смерть І.Крип'якевича, І.Гуржія, усунення Ф.П.Шевченка з посади відповідального редактора, вихід зі складу редколегії одного з провідних українських археографів, фахівця з історії середньовіччя І.Бутича, спрямованість дирекції інституту на сучасну тематику обумовили швидкий відхід від раніше завойованих позицій - проголошувалася прерогатива багато в чому сфальсифікованих студій з історії соціалістичного та комуністичного будівництва.

⁷⁸ У пещатах тоталітаризму: Перше двадцятиріччя Інституту історії України НАН України (1936 - 1956). 36. док. і матеріалів: У 2-х ч. - К., 1996. - 4.2. - С.216 - 218.

⁷⁹ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГО України). - Ф.1. - Оп.8. - Спр.2440. - Арк.9 - 10.

⁸⁰ Там само. - Арк. 18 — 19.

⁸¹ Науковий архів Інституту історії України НАН України (далі - НА ІІУ НАН України), - Ф.1. - Оп. 1. - Спр. 721(в). - Арк. 3-4.

⁸² Там само. - Арк. 5-6.

⁸³ Там само. Протокол № 1 засідання редколегії "УІЖу" від 16 липня 1957 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр.721 (д). - Арк.1 -3, 14 - 15.

⁸⁴ Протокол № 1 засідання редколегії "УІЖу" від 16 липня 1957 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр.721 (д). - Арк.1 - 3.

⁸⁵ Протокол № 3 засідання редколегії "УІЖу" від 27 липня 1957 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 721 (д). - Арк. 8 - 10.

⁸⁶ Протокол № 7 засідання редколегії "УІЖу" від 11 грудня 1957 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 721 (д). - Арк. 23 - 25.

⁸⁷ До Центрального Комітету КП України// НА ІІУ НА України. -Ф.1.- Оп.1. - Спр. 721 (в). - Арк. 13.

⁸⁸ Від редакційної колегії // Укр. іст. журн. - 1957. - № 1. - С.5.

⁸⁹ Там само. - С.9.

⁹⁰ Протокол № 1 засідання редколегії "УІЖу" від 16 липня 1957 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 721 (д). - Арк. 1.

⁹¹ Крип'якевич І.П. Соціально-політичні погляди Богдана Хмельницького (до 300-річчя з дня смерті) // Укр. Іст. журн. - 1957. - № 1. - С.94 - 104.

⁹² Протокол № 3 засідання редколегії "УІЖу" від 27 липня 1957 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 721 (д). - Арк. 11.

⁹³ Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький. - К., 1954.

⁹⁴ Роль народных масс и личности в истории. - ГИ., 1957. - 376 с.

⁹⁵ Шевченко Ф. Про роль народних мас в історії// Наукові записки Інституту історії. - К., 1957. - С.3 - 26.

⁹⁶ Відділу науки і культури ЦК КП України // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 721 (в). - Арк. 18.

⁹⁷ Там само. - Арк. 19.

- ²¹ Там само. - Арк. 20.
- ²² Директору Інституту історії партії ЦК КП України тов. Назаренку І.Д. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 721 (в). - Арк. 16 - 17.
- ²³ Новый исторический журнал // Новая и новейшая история. - 1957. - № 5. - С.156 - 157; Львівська правда. - 1958. - 28 січня.
- ²⁴ ЦК КПУ від 11 лютого 1958 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 721 (в). - Арк. 41 - 43.
- ²⁵ Там само. — Арк. 45.
- ²⁶ Там само. - Арк. 24 - 25.
- ²⁷ Протокол № 2 засідання редколегії "УІЖу" від 2 квітня 1958 р.// НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр.823 (б). - Арк.5.
- ²⁸ Там само.- Арк. 5-9, 18, 20.
- ²⁹ Секретарю ЦК КПУ тов. С.В.Червоненку// НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. -Спр. 721 (в.). - Арк. 57 - 58.
- ³⁰ Протокол № 5 засідання редколегії "УІЖу" від 2 червня 1958 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 823 (б). - Арк. 15.
- ³¹ НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп. 1. - Спр. 769, 773, 788.
- ³² Протокол № 3 засідання редколегії "УІЖу" від 3 квітня 1959 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 902. - Арк. 18.
- ³³ Протокол № 1 засідання редколегії "УІЖу" від 5 січня 1959 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 902. - Арк. 1 - 2.
- ³⁴ Там само. - Арк. 3.
- ³⁵ Протокол № 2 засідання редколегії "УІЖу" від 2 лютого 1959 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 902. - Арк. 7, 8.
- ³⁶ Вибори нових академіків і членів-кореспондентів АН УРСР. І.П.Крип'якевич // УІЖ. - 1958. - №6. - С.143.
- ³⁷ Протокол № 2 засідання редколегії "УІЖу" від 2 лютого 1959 р.//НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр.902. - Арк.12, 13.
- ³⁸ Протокол № 5 засідання редколегії "УІЖу" від 3 липня 1959 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 902. - Арк. 28.
- ³⁹ Протокол № 7 засідання редколегії "УІЖу" від 17 вересня 1959 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 902. - Арк. 33, 35.
- ⁴⁰ Протокол №1 засідання редколегії "УІЖу" від 11 січня 1960 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр.987. - Арк.1, 3; Протокол №3 засідання редколегії "УІЖу" від 14 березня 1960 р. //Там само. - Арк. 11.
- ⁴¹ Протокол №3 засідання редколегії "УІЖу" від 14 березня 1960 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр.987. - Арк.9 - 10.
- ⁴² Шевченко Ф.П. Політичні та економічні зв'язки України з Росією в середині XVII ст. - К., 1959. - 500 с
- ⁴³ Протокол № 7 засідання редколегії "УІЖу" від 12 листопада 1960 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 987. - Арк. 26 - 32.
- ⁴⁴ Протокол № 1 засідання редколегії "УІЖу" від 1 січня 1961 р. // Там само. - Спр. 1056. - Арк. 1 — 8; Протокол № 7 засідання редколегії "УІЖу" від 10 листопада 1961 р. // Там само. - Арк. 28.
- ⁴⁵ Протокол № 1 засідання редколегії "УІЖу" від 12 січня 1962 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 1122. - Арк. 1 - 4; Протокол № 2 засідання редколегії "УІЖу" від 19 січня 1962 р. // Там само. - Арк. 8.
- ⁴⁶ Санцевич А.В., Комаренко Н.В. Развитие исторической науки в Академии наук Украинской ССР. - К., 1986. - С.110.
- ⁴⁷ Протокол № 7 засідання дирекції Інституту історії АН УРСР і Інституту історії партії при ЦК КПУ від 2 листопада 1964 р.// НА ІІУ НАН України.- Ф.1.- Оп.1.- Спр. 12 (в).- Арк.21, 22.
- ⁴⁸ Там само. - Арк. 22 - 24.
- ⁴⁹ Санцевич А.В., Комаренко Н.В. Развитие исторической науки в Академии наук Украинской ССР. - С.95.
- ⁵⁰ Хроніка // Український історик. - 1967. - Ч. № 3 - 4. - С.144.
- ⁵¹ Протокол № 3 засідання редколегії "УІЖу" від 21 березня 1966 р. // НА ІІУ НАН України. - Ф.1. - Оп. 1. - Спр. 139 (б). - Арк. 12.
- ⁵² Шевченко Ф.П. Чому Михайло Грушевський повернувся на Радянську Україну? // УІЖ. - 1966. - № 11.
- ⁵³ Крип'якевич І.П., М.І.Марченко, А.О. Введенський та ін. Про необхідність видання бібліографії з історії УРСР. Лист до редакції // УІЖ. - 1965. - № 1. - С.158 - 159.
- ⁵⁴ Видання Академії наук УРСР (1919 - 1967). Суспільні науки. Бібліографічний покажчик. - К., 1969. - 650 с; Рудь М.П. Українська Радянська Соціалістична Республіка 1917 - 1967. Бібліографічний покажчик літератури. - К., 1969. - 481 с
- ⁵⁵ Український історичний журнал (1957 - 1966). Систематичний покажчик. - К., 1968. - 233 с.
- ⁵⁶ Хроніка // Український історик. - 1966. - № 1 - 2. - С.130; № 3 - 4. - С.121.

⁵⁴ Сакада Л.Д. Два журнали українських істориків: "Український історичний журнал" та "Український історик" // УІЖ. - 1997. - № 4. - С.64.

⁵⁶ Брайчевський М.Ю. Важлива ініціатива. Лист до редакції // УІЖ. - 1965. - № 4. - С.152 - 153.

⁵⁹ Даниленко В. Дубина Кузьма Кіндратович // Вчені Інституту історії України. Бібліографічний довідник. Серія "Українські історики". - К., 1998. - Вип.1. - С.92; Іван Олександрович Гуржій. Бібліографія вчених Української РСР. - К., 1974. - С.15.

⁶⁰ Іван Петрович Крип'якевич // УІЖ. - 1967. - № 6. - С.159 - 160.

⁶¹ Шевченко Ф.П. "Українському історичному журналу" 10 років // УІЖ. - 1967. - № 6. - С.7 - 8.

⁶² Там само. - С.8.

⁶³ Протокол № 6 засідання редколегії "УІЖу" від 20 вересня 1967 р. // НА ІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 204 (б). - Арк. 19.

⁶⁴ Протокол № 6 засідання редколегії "УІЖу" від 13 вересня 1968 р. // НА ІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 256 (в). - Арк. 13.

⁶⁵ Санцевич А.В., Комаренко Н.В. Развитие исторической науки в Академии наук Украинской ССР. - С. 109.

⁶⁶ Кмищенко М.П. Про місце і роль Хортиці в історії запорізького козацтва // УІЖ. - 1968. - №8. - С.93 - 99; Котляр М.Ф. Хто такі бродники (до проблеми виникнення українського козацтва // УІЖ. - 1969. - №5, - С95 - 101; Апанович О.М. Передумови та наслідки ліквідації Запорізької Січі // УІЖ. - 1970. - №9. - С.23 - 35 та ін.

⁶⁷ Апанович О.М. Національно-визвольні війни в епоху феодалізму // УІЖ. - 1965. - №12. - С.29 - 38; Крип'якевич І.П. До питання про національну самосвідомість українського народу в кінці XVI - на початку XVII ст. // УІЖ. - 1966. - № 2. - С.82 - 84; Бойко І.Д. Ще раз про характер національно-визвольних воєн в епоху феодалізму // Там само. - С.84 - 87; Його ж. До питання про державність українського народу в період феодалізму // УІЖ. - 1968. - № 6. - С. 27 - 38.

⁶⁸ Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-х - 80-х років. - К., 1995. - С.116.

⁶⁹ Протокол № 8 засідання редколегії "УІЖу" від 11 вересня 1970 р. // НА ІУ НАН України. - Ф.1. - Оп. 1. - Спр. 405 (б). - Арк. 15, 16.

⁷⁰ Там само. - Арк. 17 - 21.

⁷¹ ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.32. - Спр. 630. - Арк. 18.

⁷² Постанова квітневого (1972 р.) пленуму ЦК КПУ // Комуніст України. - 1972. - № 8. - С.4 - 8; Щербицький В.В. Про завдання партійних організацій республіки по дальшому поліпшенню роботи з кадрами у світлі рішень XXIV з'їзду КПРС // Комуніст України. - 1973. - № 5. - С.21 - 41.

⁷³ ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.32. - Спр. 630. - Арк. 18.

⁷⁴ Лисенко А.О., Солдатов В.І., Уйомов А.І. Підвищувати рівень філософських досліджень // Комуніст України. - 1972. - №6. - С.86 - 94; Овчаренко Ф.Д. Сучасна ідеологічна боротьба і виховання нової людини // Там само. - С.21 - 34; Римаренко Ю.І., Чередищенко В.П. Український буржуазний націоналізм — знаряддя анти комунізму // Там само. - №10. - С.12 - 19 та ін.

⁷⁵ Протокол № 6 засідання редколегії "УІЖу" від 21 червня 1972 р. // НА ІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 598 (б). - Арк. 19.

⁷⁶ Протокол № 7 засідання редколегії "УІЖу" від 27 вересня 1972 р. // Там само. - Арк. 27.

⁷⁷ Доповідна записка про хід виконання Інститутом історії АН УРСР рішень ЦК КП України з питань дальшого розвитку суспільних наук та підвищення їх ролі в комуністичному будівництві // НА ІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр.584. - Арк.11.

⁷⁸ Там само. - Арк. 11, 12.

⁷⁹ Там само. - Арк. 13.

⁸⁰ Доповідна записка про хід виконання Інститутом історії АН УРСР рішень ЦК КП України з питань дальшого розвитку суспільних наук та підвищення ролі в комуністичному будівництві // НА ІУ НАН України. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 584. - Арк.14.

Резюме

У статті висвітлюється діяльність Ф.П.Шевченка як головного редактора "Українського історичного журналу".

The article deals with F. Shevchenko's professional practice as an editor-in-chief of the "Ukrainian Historical Journal".